

MEETINGS “Ψ AND CULTURE“

In 2016, through the initiative of Prof. Žarko Trebješanin and Prof. S. G. Markovich the Faculty of Political Science agreed to host the first meeting dedicated to psychoanalysis (Ψ) and culture under the title “Contemporary Relevance of Freud’s Thought.” The meeting was prompted by the 160th anniversary of the birth of Sigmund Freud. Concomitantly the University Library in Belgrade organised an exhibition and published a book entitled *Freud and/or Jung*. The book includes the bibliography of works on Freud and Jung in Serbian (Serbo-Croat). It demonstrated that in the previous one hundred years the works of Freud and Jung were carefully studied and held in high esteem in the areas of Serbia and Yugoslavia.

The idea for these meetings was encouraged by the theory of Sigmund Freud. Starting from 1907 he and his disciples began discussing the psychoanalysis of artistic creation. In that way they widened the scope of their interest from individual clinical studies to art and culture as well. In the period between 1912 and 1929 Freud went one step further. He redirected his attention to wider issues such as religion, human aggressiveness, and the purpose of human culture/civilisation. This reached its climax in his work *Civilisation and its Discontents*, originally published in 1929 in German as *Das Unbehagen in der Kultur*.

Similar efforts were made by his disciple Géza Róheim, who initiated a periodical publication *Psychoanalysis and the Social Sciences*. Five volumes were published within this project from 1947 to 1958. After that Werner Muensterberger continued the project, albeit under a different name – *The Psychoanalytic Study of Society*. The 19 volumes under this title were published from 1960 till 1995.

Within the project “Ψ and Culture” Prof. Ž. Trebješanin and S. G. Markovich originally planned biannual meetings in Belgrade. The first was held in 2016. Prompted by the positive response to the first meeting in 2016, and encouraged by Prof. Ljubomir Erić and Prof. Čedomir Čupić, we agreed to organise another meeting one year later. In line with that, in November 2017, “Ψ and Culture 2” was organised. It was entitled “The thought of Wilhelm Reich and Psychoanalysis and Leader.” The next meeting is planned for June 2019 with the title “Ψ and Culture 3: Psychoanalysis, Aggressiveness and War”, to mark the centenary of the peace treaty following the Great War.

What the initiators have particularly had in mind is to discuss the application of the theory of the unconscious to culture, and to analyse the scope of the unconscious in decision-making, including political decisions. This has been a neglected field of analysis, often opposed to the general theoretical

trends in social sciences. In mainstream analyses human decisions are often rationalised, and their symbolism is neglected. The many times mentioned and discussed phenomenon of rationalisation is simply passed over. In this way mainstream theories frequently fail to see that rationalised decisions and rationalised interpretations of such decisions are in both cases essentially, if not dominantly, determined by the unconscious. It is for this reason that drawing attention to the area of the unconscious is among the main tasks of meetings like this dealing with the relationship of culture and the unconscious, or of psychoanalysis and culture.

This series of meetings was not conceptualised as a contribution to Freudian orthodoxy, but rather as an application of dynamic psychiatry, to use the term of Henry Ellenberger. They are focused on the application of analytical tools and notions of dynamic psychiatry to culture and society, regardless of the theoretical inclinations of their participants. In this sense, although Freud's theory is the starting point of these meetings, other orientations personified by A. Adler, C. G. Jung, W. Reich, or the school of ego-psychology and other dynamic schools, are equally welcome. The meetings are open both to those who have theoretical interests in dynamic psychiatry, but also to those who professionally deal with some related orientations, such as psychiatrists and psychotherapists. Artists, writers and all other professionals who have experienced fruitful encounters with an aspect of dynamic psychiatry are also more than welcome.

In 2016–2017 the language of the meetings was limited to Serbian (Serbo-Croat), and in the geographic sense to the Yugoslphere. In order to organise meetings that would include participants beyond Belgrade and the University of Belgrade, we addressed the Open Society Foundation, which we cordially thank for its support. We are particularly grateful to our colleagues from other faculties and institutions in Belgrade and to colleagues from Ljubljana, Zagreb and Novi Sad who took part in the meeting in 2017. The meeting had 14 participants including: Prof. Gordana Jovanović, Faculty of Philosophy, University of Belgrade – UoB, Prof. em. Vukašin Pavlović, Faculty of Political Science – FPS, UoB, Prof. Lino Veljak, Faculty of Philosophy, University of Zagreb, Asst. Prof. Marjeta Mencin-Čeplak, Faculty of Social Sciences of the University of Ljubljana, Obrad Savić, Faculty of Media and Communications of the University of Singidunum, Vladeta Jerotić, Serbian Academy of Sciences and Arts, Prof. Čedomir Čupić, FPS, UoB, Prof. Milanko Govedarica, Faculty of Philosophy, UoB, Dr. Lazar Marićević, Centre for the Development of Serbia, Belgrade, Prof. Ljubomir Erić, Faculty of Medicine, UoB, Prof. Petar Jevremović, Faculty of Philosophy, UoB, Prof. Ratko Božović, FPS, UoB, Prof. Slobodan G. Markovich, FPS, UoB, and the Institute for European Studies, Belgrade, and Milan Popov, MA, Institute for Philosophy and Multidisciplinary Studies, Novi Sad. Since the last meeting in 2017 a very prominent participant of the first two meetings, academician Vladeta Jerotić, passed away (on Sep. 4, 2018). With his work *Psihoanaliza i*

kultura (Psychoanalysis and Culture), but also by applying dynamic interpretations in the analysis of literary and artistic works, he has given an outstanding contribution to the popularisation of psychoanalysis and closely related orientations in Serbia and ex-Yugoslavia.

We are grateful to the company Informatika and to the Institute for European Studies for having joined efforts to publish the first collection of essays. We would also like to express our gratitude to the Institute for European Studies for accepting to be the co-publisher of this thematic collection of essays.

The second meeting was held on the very day of the 60th anniversary of Reich's death, on November 3 and 4, 2017. Prof. Gordana Jovanović was instrumental in conceptualising and organising the first day of the meeting, which was dedicated to the theory of Wilhelm Reich. His theory had a relevant reception during the existence of former Yugoslavia, and it provoked several important polemics. The first day of the meeting in 2017 dedicated to Reich proved that some aspects of these polemics still remain very relevant.

The Centre for Democracy of the Faculty of Political Science and organised the first two meetings “Ψ and Culture”. The phenomenon of leader and of those who are led was the topic of the second day of the meeting “Ψ and Culture 2.” This topic was treated from the point of view of an overlapping of leadership and narcissism, but discussions were focused on the relation between leader and those who are led, on individual cases of leaders, but also on the question if leader is necessary at all. A connection between narcissism and leadership was singled out, and even between pathological narcissism and political leadership. In the discussion that followed the presentation of papers, it was also debated if there is a particular type of political personality and if narcissism is what gives to this type its peculiar dimension.

Meetings of this kind would not be possible if the Faculty of Political Science did not demonstrate an inclination for a multidisciplinary approach to social, political and cultural phenomena. For this reason we are thankful to the Faculty and its dean Prof. Dragan R. Simić for their understanding and support in organising meetings of this kind, and for the dean's address at the beginning of the meeting. Two professors of the Faculty of Political Science in Belgrade have, by their commitment to and their support for a multidisciplinary understanding of *homo politicus* and of human nature, made possible the conceptualisation of these meetings. They are professors Vukasin Pavlović and Čedomir Čupić and I would like to cordially thank them.

Belgrade, September 2018

Slobodan G. Markovich

СУСРЕТИ „Ψ И КУЛТУРА“

На иницијативу професора Жарка Требјешанина и моју личну иницијативу одржан је 2016. године први скуп на Факултету политичких наука посвећен психоанализи и култури под насловом „Актуелност Фројдове мисли“, а у поводу 160 година од рођења Зигмунда Фројда. Истовремено Универзитетска библиотека у Београду организовала је изложбу и издавање књиге *Фројд и/или Јуні*. Библиографија радова урађена у оквиру те изложбе показала је колико је значајно мисао Фројда и Јунга била пристуна на просторима Србије и Југославије у претходних сто година.

Замисао ових скупова надахнута је самом теоријом Зигмунда Фројда. Од 1907. године Фројд и његови ученици почели су да расправљају о питању психоанализе уметничког стваралаштва. На тај начин, проширили су сопствена занимања с појединачних клиничких случајева на уметност и културу. Фројд је отишао корак даље у раздобљу од 1912. до 1929. Он је тада преусмерио пажњу на шира питања као што су религија, људска агресивност и сврха људске културе/цивилизације. Све је то достигло врхунац у његовом делу *Непалагодности у култури* из 1929.

Сличне напоре чинио је и његов следбеник Геза Рохајм (Géza Róheim) који је покренуо годишњак *Психоанализа и друштвене науке (Psychoanalysis and the Social Sciences)*. У оквиру овог годишњака објављено је пет томова 1947. до 1958. Затим је Вернер Минстербергер (Werner Muensterberger) наставио пројекат објављивањем периодичних зборника под насловом *Психоаналитичко исцртавање друштва (The Psychoanalytic Study of Society)* од 1960, а ови зборници објављивани су све до 1995.

У оквиру пројекта Психоанализа и култура („Ψ и култура“) проф. Ж. Требјешанин и С. Г. Марковић планирали су првобитно скупове сваке две године у Београду. Најпре је 2016. одржан први скуп „Актуелност Фројдове мисли“. Охрабрени реакцијама на скуп из 2016, и на подстрек појединих учесника као што су проф. Љубомир Ерић и проф. Чедомир Чупић, договорели смо се да наредни скуп буде организован 2017. У складу с тим, новембра 2017, уприличен је скуп „Ψ и култура 2“, под насловом „Мисао Вилхелма Рајха и психоанализа и вођа.“ Наредни скуп планиран је за јуни 2019, под насловом „Ψ и култура 3“. Психоанализа, агресивност и рат“, а у поводу сто година од мировног споразума после Великог рата.

Оно што смо посебно имали у виду је примена теорије несвесног на културу, и анализа обима несвесног у доношењу одлука, па и политичких одлука, што је област која је занемарена, а често и супротстављена

главном теоријским току друштвених наука. Овај ток у тумачењима рационализује човекове одлуке, често занемарује значај симболизма. Прелази се преко више пута разматране и објашњене појаве рационализације. Зато овај ток пропушта да увиди да су рационализоване одлуке и рационализована тумачења таквих одлука, у оба случаја битно, ако и не доминантно, одређена несвесним. Скретање пажње на домен несвесног зато је један од главних напора и ових и свих сличних скупова који се баве односом културе и несвесног, односно психоанализе и културе.

Ови скупови нису замишљени као допринос Фројдовој ортодоксији, већ као примена динамичке психијатрије, да употребим термин Хенрија Еленбергера. Они су усредсређени на примену аналитичких оруђа и појмова динамичке психијатрије на културу и друштво, без обзира на правац који је неком од учесника близак. У том смислу, иако је Фројдова мисао полазиште ових скупова, и сви други правци оличени у А. Адлеру, К. Г. Јунгу, В. Рајху, у правцу его-психологије и другим динамичким правцима су добродошли. Позив на ове скупове отворен је како онима који се теоретски занимају за динамичку психијатрију тако и онима који се професионално као психијатри и психотерапеути баве неким од ових правца, али исто тако добродошли су уметници, књижевници и сви они који у својим дисциплинама наилазе на плоносан сусрет с неким од аспеката динамичке психијатрије.

Ограничени смо, за сада, језиком скупа, а то је српски односно српскохрватски, односно у географско-културном смислу југосфера. Да бисмо омогућили да ови скупови превазиђу оквир београдских универзитета обратили смо се Фондацији за отворено друштво којој срдачно захваљујемо на исказаној подршци. Посебно се захваљујемо колегама са других факултета и установа у Београду и колегиници и колегама из Љубљане, Загреба и Новог Сада који су узели учешће на скупу 2017. године. На скупу је 14 излагача представило радове: проф. др Гордана Јовановић, Филозофски факултет Универзитета у Београду, проф. ем. др Вукашин Павловић, Факултет политичких наука – УБ, проф. др Лино Вељак, Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу, доц. др. Марјета Менцин-Чеплак, Факултет друштвених наука Универзитета у Љубљани, Мр Обрад Савић, Факултет за медије и комуникације Универзитета Сингидунум, академик Владета Јеротић, Српска академија наука и уметности, проф. др Чедомир Чупић, Факултет политичких наука – БУ, проф. др Миланко Говедарица, Филозофски факултет – БУ, др Лазар Марићевић, Центар за развој Србије, Београд, проф. др Љубомир Ерић, Медицински факултет – БУ, проф. др Петар Јевремовић, Филозофски факултет – БУ, проф. др Ратко Божовић, Факултет политичких наука – БУ, проф. др Слободан Г. Марковић, Факултет политичких наука – БУ и Институт за европске студије, и Милан Попов, МА, Институт за филозофију и интердисциплинарне студије, Нови Сад. Од одржавања скупа до штампања овог зборника преминуо је један од истакнутих учесника

прва два скупа, академик Владета Јеротић (04. септембра 2018). Он је делом *Психоанализа и култура*, али и применом динамичких тумачења у анализи књижевних и уметничких дела дао изузетан допринос популаризацији психоанализе и других сродних праваца у Србији и бившој Југославији.

Захвални смо и предузећу Информатика и Институту за европску студије што су заједничким напорима штампали први зборник са ових скупова. Институту за европске студије у Београду срдечно се захваљујемо и као коиздавачу овог зборника.

Други скуп одржан је управо на саму шездесетогодишњицу од смрти Вилхелма Рајха, 3. и 4. новембра 2017. На иницијативу проф. Гордане Јовановић први дан скупа био је посвећен теорији Вилхелма Рајха. Његове теорија је, у време постојања бивше Југославије, имала значајну и утицајну рецепцију која је изазвала и неколико значајних полемика. Први дан скупа 2017. посвећен Рајху показао је да је део тих полемика и даље актуелан.

Центар за демократију Факултета политичких наука организовао је прва два скупа „Ψ и култура“. Феномен вође и вођених био је тема другог дана скупа „Ψ и култура 2“. Ова тема обрађена је са становишта преламања вођства и нарцизма, али се расправљало и о односу вође и вођених, појединачним случајевима вођа, као и о питању да ли је вођа уопште нужан. Указано је на везу нарцизма и политичког вођства, па чак и патолошког нарцизма и политичког вођства, а у расправи која се повела на скупу дискутовало се и о дилеми да ли постоји посебан политички тип личности и да ли је управо нарцизам оно што би овом типу личности дало посебну димензију.

Овакви скупови не би били могући да Факултет политичких наука није показао склоност за мултидисциплинарно разматрање друштвених, политичких и културних појава. Зато се захваљујемо Факултету и декану проф. др Драгану Р. Симићу на разумевању и подршци у организацији ових скупова, као и на поздравној речи скупу. Двојица професора овог Факултета својим досадашњим залагањем и подршком мултидисциплинарном сагледавању *homo politicus*-а и људске природе омогућила су да се ови скупови конципирају, а то су професори Вукашин Павловић и Чедомир Чупић и њима се срдечно захваљујем.

Београд, септембар 2018.

Слободан Г. Марковић